

Kültürel Peyzajın Kentsel Yeşil Sisteme Etkisi Hakkında Bir Değerlendirme: Amasya- II Bayezid Külliyesi Örneği¹

A Review About Effect of the Cultural Landscape with the Urban Green System: The Example of Amasya Bayezid II Complex

Aylin Çelik Turan^a , Tülay Cengiz Taşlı^b , Berivan Eren^c ve Yasin Şahin^d

^a Dr. Öğr. Ü., Çanakkale Onsekiz Mart Üni., Mimarlık ve Tasarım Fak., Peyzaj Mimarlığı Böl., Çanakkale, Türkiye.

^b Prof. Dr., Çanakkale Onsekiz Mart Üni., Mimarlık ve Tasarım Fak., Peyzaj Mimarlığı Böl., Çanakkale, Türkiye.

^c Yüksek Peyzaj Mimarı, Çanakkale Onsekiz Mart Üni., Çanakkale, Türkiye.

^d Lisans Öğrencisi, Çanakkale Onsekiz Mart Üni., Mimarlık ve Tasarım Fak., Peyzaj Mimarlığı Böl., Çanakkale, Türkiye.

Özet

Külliyelelerin Türk şehirlerinin meydana gelişinde ve şekillenmesinde önemli yeri vardır. İçerisinde bulundurdıkları cami, hamam, kervansaray, medrese, kütüphane, darüşşifa, tabhane, imarethane ve muvakkithane yapılarıyla toplumsal hizmetin üretim merkezini oluşturmuşlardır. Şehzadeler şehri olarak bilinen Amasya Kenti'nin Osmanlı Döneminde önemli bir eğitim yeri olan II. Bayezid Külliyesi, 1485-1486 yılları arasında Osmanlı Sultanı II Bayezid tarafından yaptırılmıştır. Yeşil Irmak kenarında yer alan Külliye kentin odak noktasını oluşturmaktadır. 16.200 m2 lik alan içerisinde günümüzde var olan yapısal elemanları cami, imarethane, şadırvan, medrese ve muvakkithanedir. Bu yapıların yoğun kullanımı Külliye bahçesinin de kullanımını arttırmaktadır. Külliye'nin bahçesinde kentin kültürel peyzajını oluşturan 500 yıllık iki adet çınar ağacı dışında Türk Bahçesinde kullanılan karakteristik bitkisel elemanlar da mevcuttur.

Bu çalışmanın birinci aşamasında II. Bayezid Külliyesi'nde bulunan bitki türleri tespit edilmiştir. Literatür taramasıyla elde edilen Selçuklu ve Osmanlı Döneminde kullanılan bitki türleriyle, alanda kullanılan türler karşılaştırılarak, mevcut bitkisel tasarım incelenmiştir. Çalışmanın ikinci aşamasında Amasya kentinin kentsel yeşil sistemini oluşturan yeşil alanlar tespit edilmiş ve haritalandırılmıştır. Mahalle ölçeğinde kişi başına düşen yeşil alan miktarı hesaplanmıştır. II. Bayezid Külliyesi yeşil sisteme dahil edilerek Hacı İlyas Mahallesi'nin kişi başına düşen yeşil alan miktarına göre Külliye'nin kentsel yeşil alana etkisi ortaya konulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Kültürel Peyzaj, Kentsel Yeşil Alan Sistemi, II. Bayezid Külliyesi, Anıt Ağaç, Osmanlı Dönemi Bahçe Sanatı

Abstract

Complexes have an important place in the formation and shaping of Turkish cities. They formed the production center of social service with the mosques, baths, caravanserais, madrasahs, libraries, hospitals, tabhanes, soup kitchens and time-outs they housed. The city of Amasya, known as the city of Şehzadeler (Princes), was an important educational place in the Ottoman Period. Bayezid Complex was built between 1485-1486 by the Ottoman Sultan Bayezid II. The Complex, located by the Green River, is the focal point of the city. The structural elements that exist today in an area of 16.200 m2 are a mosque, a soup kitchen, a fountain, a madrasa and a time-limited place. The intensive use of these structures also increases the use of the Complex garden. In addition to the two 500-year-old plane trees, which form the cultural landscape of the city, in the garden of the complex, there are also characteristic herbal elements which used in the Turkish Garden.

In the first phase of this study have been identified the plant species which found in the II. Bayezid Complex. The plant species used in the Seljuk and Ottoman Periods obtained through the literature review were compared with the plant species used in the area, and the existing plant design was examined. In the second stage of the study, the green areas that make up the urban green system of the city of Amasya were identified and mapped. The amount of green space per capita was calculated at the neighborhood scale. By including the II. Bayezid Complex in the green system, the effect of the Complex on the urban green area according to the amount of green space per capita of the Hacı İlyas District has been revealed.

Keywords: Cultural Landscape, Urban Green Area System, II. Bayezid Complex, Monumental Tree, Ottoman Period Garden Art

Önerilen Atıf:

Turan, A. Ç., Taşlı, T. C., Eren, B. ve Şahin, Y., (2022). Kültürel Peyzajın Kentsel Yeşil Sisteme Etkisi Hakkında Bir Değerlendirme: Amasya- II Bayezid Külliyesi Örneği. *Journal of Academic Tourism Studies*, 3(2): 25-38.

Makale Bilgisi

Geliş Tarihi 02.09.2022

Kabul Tarihi 02.12.2022

Sayı Editörü

Songül DÜZ ÖZER

Sorumlu Yazar

Aylin Çelik Turan

aylin.celikturan@comu.edu.tr

¹ Bu çalışma 3. Turizmde Mimarlık ve Kültürel Miras Kongresinde, TMKM77 nolu bildiri ile sunulmuş ve bildiri özeti kongre özet kitapçığında yer almıştır (<https://itac.karabuk.edu.tr/>).

1. GİRİŞ

Tarihi bahçeler içlerinde barındırdıkları canlı ve cansız öğeleri zaman içerisinde çeşitli faktörlerden dolayı kaybederler. Günümüze kadar gelebilen tarihi bahçe öğeleri (bina, yol, aydınlatma vb.) sadece koruma altına alınmış ve bakımları yapılmış olan yapısal elemanlardır (Uğuryol ve Can, 2020). Tarihi bahçelerin ana materyallerinden biri olan bitkisel öğelerin çoğu zaman içerisinde yok olmuşlardır (Akyol ve Kaya, 2016). Çınar ağaçları gibi uzun ömürlü türler anıt ağaç niteliğinde koruma altına alınarak günümüze kadar gelebilenlerdir. Kaybolan bitkisel yapıların varlığını, ekolojik ve sosyal işlevselliğini ancak yazılı kaynaklardan, minyatürlerden ve gravürlerden öğrenebiliyoruz (Atasoy, 2016). Tarihi bahçeler içerisindeki kültürel yapılar gelecek kuşaklara aktarılırken nasıl orijinaline sadık kalınarak restore edilip yenileniyorsa kültürel yapıları çevreleyen biyolojik yapıların da orijinaline sadık kalınarak yenilenmesi önemlidir.

Tarihi kentsel dokunun çeperlerinde kentsel yenileşme ve büyüme çok hızlı olmaktadır. Orantısız büyümeyle yoğunlaşan yapılar içerisinde kentsel yeşil alanlar yok olmaktadır. Oysa ki iki kentsel doku arasında yumuşak geçişin sağlanmasında yeşil alanlar önemli rol oynamaktadır. Özellikle kent merkezindeki tarihi mekanların arasında yer alan yeşil alanlar kente ekolojik ve estetik fonksiyonlar katmaktadırlar. Bu çalışmada, Amasya – II. Bayezid Külliyesi’nin geçmiş ile günümüzdeki kullanımı, bitkisel yapı analizi yapılarak mevcut kentsel yeşil sistemle uyumu üzerine bir değerlendirme ortaya konulmaya çalışılmıştır.

1.1. Külliye Kavramı

İslam anlayışına göre camiler, ibadet yeri olmanın yanı sıra kültür ve sosyal yardımlaşmayı teşvik eden birimlerdir. Bu bağlamda, ana merkeze camiye alarak birbirleri ile fonksiyonel etkileşim içinde biraraya gelen yapıların çevresi de düzenlenmiştir. Düzenleme ile meydana gelen ve kurucuları tarafından vakfedilen yapılar topluluğuna genellikle “külliye” denilmiştir (Eyice, 1989). Günümüzde ise bir caminin çevresinde cami ile birlikte kurulmuş medrese, imaret, sebil, kitaplık, hastane vb. yapıların bütününe külliye denir (TDK, 2022).

Külliye Türk şehirlerinin meydana gelişinden, şekillenmesine etkili olmuş ve genellikle kentleşme külliye etrafında meydana gelmiştir (Şekil 1.). Külliye Anadolu Selçuklular döneminden itibaren cami ve medrese birlikteliğindeki yapılarla oluşmaya başlamış, esasen Osmanlı döneminde farklı yapı işlevlerinin eklenmesiyle külliye gelişimlerine devam etmiştir. Osmanlı dönemi Türk mimarisinde belirgin hale gelen külliye, yerleşim alanlarının topoğrafik yapısına uyumlu düzenlemeleriyle, bulundukları şehirlerin kentleşmesine ve şehirlerin bütünleşik kentsel peyzaj kimliklerinin oluşturulmasında etkili olmuşlardır (Eyice, 1989). Şekil 2.’de bu duruma ilişkin görseller verilmiştir.

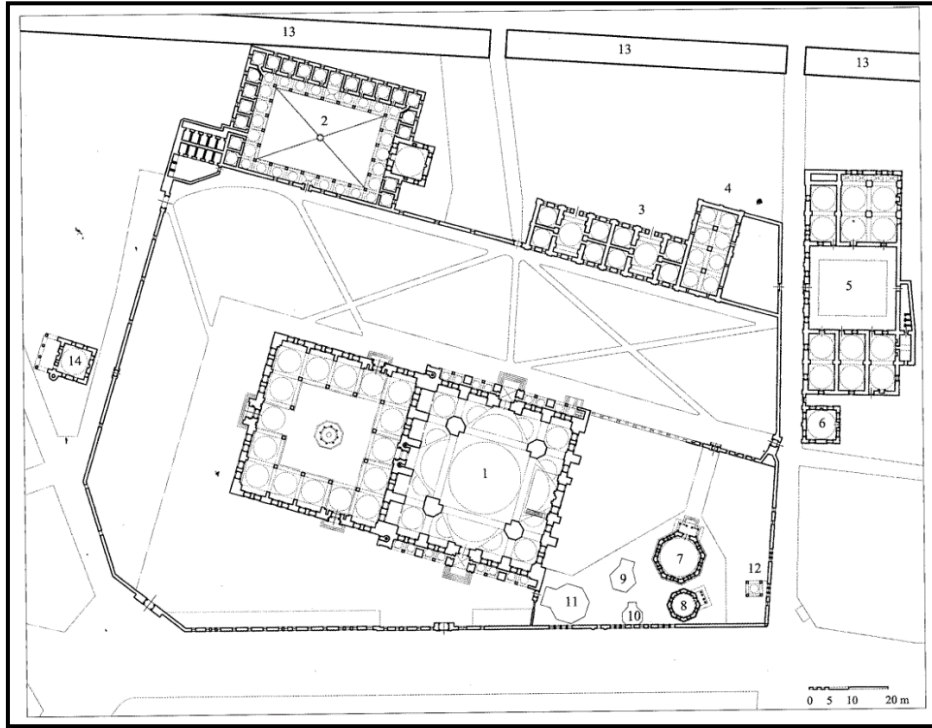
Şekil 1. Amasya Külliyesi ve kent ilişkisi.
(orijinal 22.07.2022)

Şekil 2. Amasya Külliyesi bütünleşik şehir ilişkisi.
(orijinal 22.07.2022)

Külliyeler sosyal, kültürel, ticari ve askeri yönden hizmet verecek mimari yapı birimlerinin bir küme halinde yer aldığı, form ve işlevlerinin birbirleriyle etkileşim içerisinde planlanmış büyük yapı kompleksleridir. Konaklamanın, ibadetin, eğitimin, temizliğin, üretimin ve ticaretin sağlanabildiği bu yapılar topluluğunun nitelikli örneklerine Anadolu Selçuklular döneminden Osmanlı dönemine kadar rastlamak mümkündür. Külliyei oluşturan cami, hamam, kervansaray (Şekil 3.) başta olmak üzere medrese, kütüphane, darüşşifa, tabhane, imarethane, muvakkithane gibi hizmet birimlerinin yer aldığı yapıların bir külliye de hepsinin bulunması veya sayısı değişiklik gösterse de genellikle külliyelerde bu birimlerin birkaçının bir arada bulunması olağandır (Akozan, 1969).

Külliye avluları, bir anlamıyla yarı açık ortak kamusal mekan işlevini yüklenmektedir. Cami mekanları, hem dinsel, eğitimsel ve öğretisel gereksinimlerin yerine getirildiği, hem de sosyo-kültürel ilişkilerin geliştirildiği yerlerdir (Aygan, 1998). Külliye bahçeleri yollar ile ayrılmış üçgen formdadır. Bahçedeki yollar bahçe kapısıyla camiye ve külliye içerisindeki kompleks yapıları birbirine bağlamaktadır (Şekil 3.).

Şekil 3. Şehzade Mehmed Külliyesi, İstanbul: 1. Cami, 2. Medrese, 3. Misafirhane, 4. Kervansaray, 5. İmarethane, 6. Medrese, 7. Şehzade Mehmed türbesi, 8. Rüstem Paşa türbesi, 9. Şehzade Mahmud türbesi, 10. Şeyhülislam Bostanzade Mehmed türbesi, 11. İbrahim Paşa türbesi, 12. Şehzade Mehmed'in torunu Fatma Sultan türbesi, 13. Su kemerleri, 14. Günümüzde olmayan Burmalı Minare Mescidi (Necipoğlu, 2005).

Külliyei oluşturan yapıların bir kısmı sosyal hizmet amacıyla hizmet verirken bir kısmı ise vakıf için gelir getirmek amacıyla kullanılmıştır. Osmanlı devleti tarafından kurulan ve halk tarafından işletilen vakıflar, külliyelerin gelir kaynaklarını oluşturmuşlardır. Bu vakıflar devlete bağlı olmakla birlikte, ekonomik anlamda kendi gelirleri olduğu için, sistemleri içinde kendilerini idare etmişlerdir. Böylece Osmanlı şehirleri imaret sistemine dayanarak gelişmiştir (Benian ve Dalgıç, 2007).

Eski Türk kentlerinin meydan fonksiyonunu külliyelerdeki cami avluları yerine getirmiştir. Böylelikle külliyelerin avluları sosyo-kültürel kimlik görevini üstlenmiş ve kendi içlerinde oluşturdukları mekansal düzenlemelerle meydan olgusu yaratmışlardır (Benian ve Dalgıç, 2007).

2. MATERYAL VE YÖNTEM

2.1. Materyal

Amasya'nın bilinen tarihi MÖ 3000 yılına kadar gitmektedir. Bu tarihten Türk hâkimiyetinin başlangıcı olan 1071 yılına kadar geçen sürede şehre; Hattiler, Hititler, Frigler, Kimmerler, Lidyalılar, Persler, Pontus Krallığı, Roma İmparatorluğu ve Bizans imparatorluğu hâkim olmuştur (Kavaklı, 2011).

Osmanlılar ilk mimari eserleri ele geçirdikleri ve başkent yaptıkları şehirlerde görülür. En önemli külliye Bursa, İzmit, Edirne ve Amasya'da yer almaktadır. Anadolu Selçukluları dönemindeki külliyelerde cami ve medrese yer alırken, Osmanlı döneminde sayıları artan külliyelerin içerisindeki yapı sayısının ve çeşidinin arttığı görülmektedir (Çobanoğlu, 2002).

Külliye merkezlerde ya da belirli bir yerde kentin gelişmesini teşvik etmek amacıyla odak noktalara kurulmuştur. Osmanlı mimarisinin klasik devri erken safhaları olarak kabul edilen II. Bayezid döneminde sultani külliyelerin sayısı artmıştır (Yenen, 1999). Bu külliyelerden biri çalışma konusunun oluşturan Amasya II. Bayezid Külliyesidir.

II. Bayezid Külliyesi, Amasya'nın merkez ilçesi, Hacı İlyas Mahallesi, Amasya Merkez Mustafa Kemal Paşa Caddesi üzerinde yer almaktadır. Külliye'nin yüzölçümü 16.234 m² olup tarihi bahçelerdeki bitkisel yapı karşılaştırması ve kentsel yeşil sistem sınıflandırılmasında kişi başına düşen yeşil alan miktarının saptanmasında kullanılan ana materyaldir.

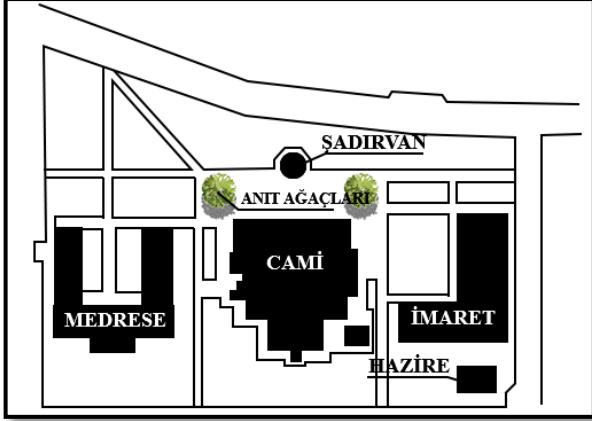
Şekil 4. Çalışma alanı (URL-1, 2022)

1485-1486 yılları arasında Osmanlı Sultanı II. Bayezid'in talimatıyla Amasya Sancak Beyi Şehzade Ahmed tarafından yaptırılmıştır. Külliye ilk inşa edildiğinde; imaret olarak bilinen yapı, mut'ime-hâne (yemekhane), matbah (mutfak), kiler, fırın ve ahır olmak üzere beş ayrı birimden oluşmakta iken; günümüze cami, medrese ve imaret kısımları ulaşmıştır. Ayrıca, 19. yy da inşa edilen muvakkithane ile şadırvan bulunmaktadır. Şehzade Ahmet'in küçük yaşta ölen oğlu Şehzade Osman'a ait türbe, yapıya sonradan eklenmiştir. Ayrıca 19. yy da inşa edilen muvakkithane ile şadırvan bulunmaktadır (URL-2, 2022).

Çalışma alanının canlı materyalini oluşturan bitkilerin türleri literatür taraması yapılarak tespit edilmiştir. Osmanlı dönemi külliyelerinde çınar, ıhlamur, defne, dişbudak, erguvan, ahlat, servi, karaağaç gibi büyük ağaçlar ile gül, lale, sümbül, nergis, zerrin ve karanfiller gibi çiçek türlerine yer verilmiştir (Eldem, 1976). Külliye ve medrese bahçelerinde bolluk ve bereketi simgeleyen dut, kayısı, badem, nar, limon, elma, şeftali, erik, hurma, keçiboynuzu, sıla, incir vb. meyve ağaçları kullanılmış; tedavi amacıyla da tarçın, karanfil, damla sakızı, nane, zencefil vb.

bitkiler yetiştirilmiştir. Osmanlı döneminde bahçeler huzuru arama yeri olarak tasvir edilmiştir (Şenel, 2016).

Yeşil ırmağın kenarında alansal planlamaya sahip külliye merkezinde cami binası, doğusunda imarethane, kuzeyinde şadırvan ve batısında ise medrese (Şekil 5.) ve muvakkithane (Şekil 6.) yer almaktadır. Külliye, düz ve geniş bir arazi üzerine inşa edilmiştir. 572 yıllık korunan çınar ağaçları ile arazinin tarihi geçmişi vurgulanmaktadır.

Şekil 5. Amasya II. Bayezid Külliyesi vaziyet planı.

Şekil 6. Muvakkithane (orijinal, 27.07.2022)

Çalışmanın birinci aşamasında alandaki mevcut bitki türlerinin yerleri tespit edilerek fotoğraflandırılmış ve bitkisel tasarım kriterleri açısından incelenmiştir. Çalışmanın ikinci aşamasındaysa II. Bayezid Külliyesi'nin kentsel yeşil alana uyumunun tespiti için; Amasya Belediyesi İmar Müdürlüğü'nden elde edilen 1/1000 ve 1/5000 ölçekli nazım imar planları, Park ve Bahçeler Müdürlüğü'nden elde edilen mevcut yeşil alanlar, araştırma alanına ilişkin daha önce yapılmış tezler, kitaplar, çalışma konusuyla ilgili internet taramaları sonucunda elde edilen veriler ve alanda çekilen fotoğraflar kullanılmıştır.

2.2. Yöntem

Öncelikle, mevcut bitki türleri yerinde tespit edilerek fotoğraflandırılmış (Şekil 7) ve alanın bitkisel tasarımı ile birlikte prospektif olarak incelenmiştir.

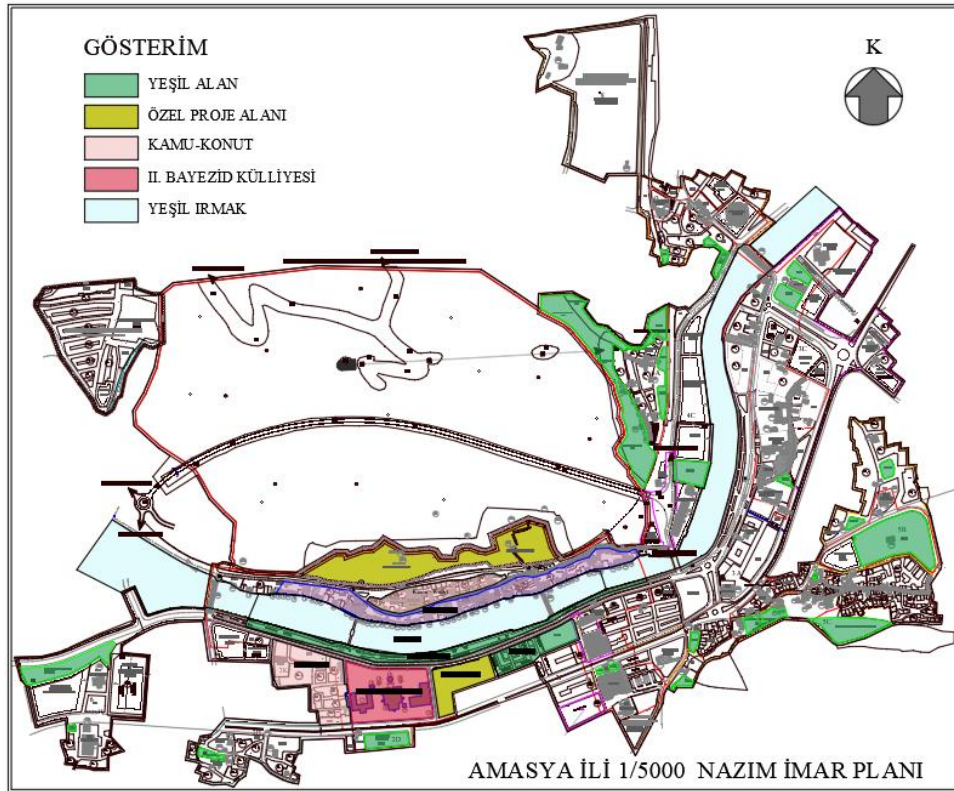
II. Bayezid Külliyesi'nin kentsel yeşil alanla uyumunun belirlenmesini kapsayan ikinci aşamada mevcut durum analizi, veri toplama ve haritalama (*.ncz formatındaki imar planları *.dwg formatına dönüştürüldükten sonra) yöntemi kullanılmıştır (Şekil 8.). Elde edilen sayısal altlıktan yararlanarak mevcut yeşil alanlar haritalandırılmıştır. Mahalle bazında mevcut yeşil alanların alansal büyüklükleri mahalle nüfusuna bölünerek kişi başına düşen yeşil alan miktarı tespit edilmiş ve yasal norm ile karşılaştırılmıştır.

Kişi başına düşen yeşil alan miktarı sadece kamusal alanların alansal büyüklüklerine göre hesaplanmaktadır. II. Bayezid külliyesi yarı kamusal alan olarak sınıflandırıldığı için kişi başına düşen yeşil alan miktarı hesabında gözardı edilmektedir. Son olarak külliye alanının alansal büyüklüğü, kişi başına düşen yeşil alan hesabına dahil edilmiş, mahalle ve kent ölçeğinde kişi başına düşen yeşil alan miktarı hesaplanmıştır.

Şekil 7. Amasya-II. Bayezid Külliyesi üstten görünüşü (orijinal 1.06.2022).

Şekil 8. Amasya İli mevcut yeşil alanları (yazarlar tarafından düzenlenmiştir).

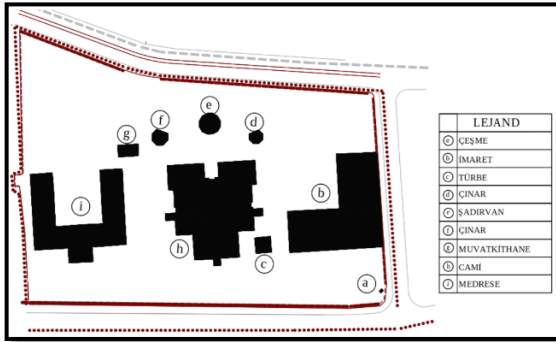
3. YERİNDE GÖZLEM VE DOKÜMAN ANALİZİ İLE ELDE EDİLEN VERİLER

3.1. II. Bayezid Külliyesi Mevcut Yeşil Alan Kullanımı

Amasya II. Bayezid külliyesi kentsel sit içerisinde, Yeşil Irmak kenarında yer almaktadır. Külliye 16.234 m²'lik alan içerisinde cami, medrese (Şekil 9.a.), imaret (Şekil 9.b.), türbe (Şekil 9.c.), şadırvan (Şekil 9.d.) ve muvakkithane yapıların kapladığı alan 3.555 m² dir (Şekil 10). Geri kalan 12.679 m² lik alan geçirimsiz yüzey ve yeşil alanlardan oluşmaktadır (Şekil 11).

Şekil 9. II. Bayezid Külliyesi içerisinde bulunan yapılar (orijinal, 27.07.2022).

Şeki 10. II. Bayezid Külliyesi vaziyet planı.

Şekil 11. Yapı-geçirimsiz yüzey-yeşil alan ilişkisi (orijinal, 1.06.2022).

Geçmişte olduğu gibi günümüzde de cami ibadet amaçlı olarak kullanılmaktadır. Geçmişte eğitim amaçlı kullanılan medrese ile konaklama, hayır dağıtımı ve depo amaçlı kullanılan imaret artık kültür, turizm ve sergi amaçlı müze olarak kullanılmaktadır (Tablo 1.).

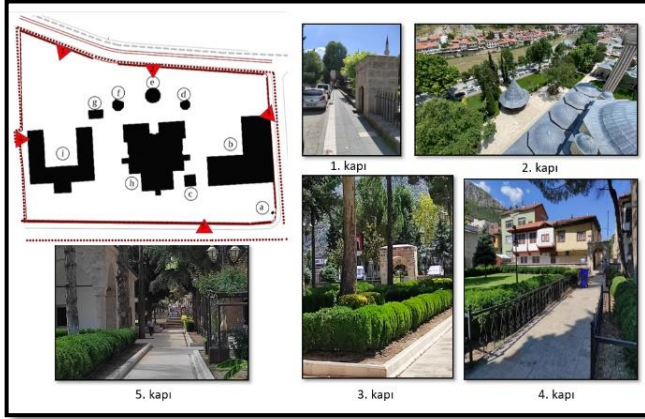
Tablo 1. II. Bayezid Külliyesi'ndeki yapıların kullanımları.

GEÇMİŞTEKİ KULLANIMI		GÜNCEL KULLANIMI	
KÜLLİYE BİRİMLERİ	KULLANIM AMACI	KÜLLİYE BİRİMLERİ	KULLANIM AMACI
Cami	İbadet amaçlı	Cami	İbadet ve eğitim
Medrese	Eğitim amaçlı	Medrese	Kültür ve turizm, sergi, müze
İmaret	Konaklama, hayır ve depo	İmaret	Kültür ve turizm, müze

Külliye'nin kuzey cephesinde iki, güney, doğu ve batı cephesinde birer tane olmak üzere toplam 5 adet giriş kapısı vardır (Şekil 12.). Mermer döşeme ile kaplı yollar yönlendirme amacıyla demir çit ve bitkisel çit ile sınırlandırılmıştır (Şekil 13). Bitkisel çitler için şimsir (*Euvonymus japonica aurea*), pitos (*Pittosporum tobira nana*) ve alev çalısı (*Photinia serrulate nana*) türleri kullanılmıştır. Bu sınırlandırma yeşil alanlara geçişi engellediği gibi bahçeyi çok parçalı olarak bölmektedir.

Külliye'nin bahçesindeki yapraklı ağaç türleri, geniş çim alanlarında gölge, sınır boyu ağaçlandırma ve vurgu amacıyla kullanılmıştır (Şekil 14). Şadırvanın iki yanında anıt ağaç niteliğinde Doğu Çınarları (*Platanus orientalis*) vardır. Anıt ağaçlar caminin önünde oturma ve gölge işlevi görmektedir (Şekil 15). Çınar, Türk tarihinde uzun ömrü ve ululuğu temsil etmektedir.

Şekil 12. II. Bayezid Külliyesi bahçe giriş kapıları (orijinal, 27.07.2022).

Şekil 13. Mevcut bitkisel çitler (orijinal, 27.07.2022).

Şekil 14. II. Bayezid Külliyesinde mevcut yapraklı ağaç türleri (orijinal, 27.07.2022).

Şekil 15. II. Bayezid Külliyesi bahçesinde bulunan 540 yıllık Anıt ağaçları (orijinal, 27.07.2022).

İbrelî türler yönlendirme, vurgu, odak ve yer belirleme amacıyla kullanılmıştır (Şekil 16).

Şekil 16. II. Bayezid Külliyesinde mevcut ibrelî ağaç türleri (orijinal, 27.07.2022).

Külliye bahçesinde, tarihi bahçelerde yer almayan bitki türleri kullanılmıştır. Bunlar; top şimşir (*Buxus macrocarpa*), tıjlı mavi servi (*Cupressus arizonica glauca tage*) ve palmiyedir (*Washingtonia spp.*) (Şekil 17).

Çalışmanın gerçekleştirildiği dönemdeki kullanımı ile, II. Bayezid Külliyesinin iç ve dış mekanları, insanların iletişim kurup sosyalleşmesini sağlamakta, ibadet etme imkânı vererek ruhani ihtiyaçları karşılamakta ve estetik görünümüyle yaşam kalitesini arttırmaktadır. Yaz aylarında eğitim için gelen çocuklar tarafından kullanılan açık yeşil alanlar rekreasyon ihtiyacına cevap vermektedir. Külliye bahçesinin tefekkür etme eğilimini arttırdığı öne sürülmektedir (Sevinçli, 2022). Ayrıca anıt ağaçları dinlenme ve serinleme amaçlı odak noktasını oluşturmaktadır.

Şekil 17. II. Bayezid Külliyesinde kullanılan diğer bitki türleri (orijinal, 27.07.2022).

II. Bayezid külliyesinin avlusunda bulunan bitkisel envanter alanın yaz aylarında yoğun kullanımına sebep olmaktadır. Osmanlı Devletinin simgesel bitkilerinden olana çınar ve servi ağaçları külliye avlusunda kullanılan bitki türleridir. Çalışma alanı, bitkilerin simgesel değeri ve odak yapılarının görünümünün etkisini arttıran bitkisel tasarımıyla kent ekolojisine katkılar sunmaktadır. Bunun yanı sıra, geniş tepe taçına sahip bitkiler ile yüksekte dallanma yapan ağaçların alandaki varlığı ile kuşlar ve diğer canlı türleri için alanın sunduğu imkanlar kent habitatına ve ekosistemine katkı sağlamaktadır.

3.2. II. Bayezid Külliyesinin Kentsel Yeşil Alan ile Uyumu

II. Bayezid Külliyesinin topoğrafyası ve doğal özellikleri, çevresindeki tarihi yapılar, yeraltı ve yerüstü altyapısı, açık alanları ve arazi kullanımları ile Amasya'nın kültürel peyzajını oluşturmaktadır. Külliye'nin alansal büyüklüğü yeşil alanı ile birlikte var olan kent belleğindeki kimliğini koruyarak kaybolan kimliklerin yeniden kazanılmasını sağlamaktadır.

Amasya'nın kentsel yeşil alanlarına mahalle ölçeğinde bakıldığında zaman kişi başına düşen yeşil alanın en çok 98 m²/kişi ile Hatuniye mahallesinde olduğu görülür. Kişi başına düşen yeşil alan miktarının en az olduğu ikinci alan 0,4 m²/kişi ile Beyazıtpaşa Mahallesidir. Külliye'nin bulunduğu Hacı İlyas Mahallesi, kişi başına düşen 0,04 m² yeşil alan miktarı ile en az kamusal yeşil alanı olan mahalledir. Çevre ve Şehircilik Bakanlığına göre kişi başına düşen minimum yeşil alan miktarı 15 m² olarak belirlenmiş ve bu sınır ölçütü baz alındığında, II. Bayezid külliyesinin kentsel yeşil alan sınıflandırılmasına dahil edilmesiyle birlikte külliye'nin bulunduğu Hacı İlyas Mahallesi'ndeki kişi başına düşen yeşil alan miktarının 7.8 m²/kişi olarak çıkmıştır (Tablo 2).

Amasya'nın kentsel yeşil alanlarının mahallelerde homejen bir dağılım göstermediği ve alansal büyüklüklerinde farklılıklar olduğu tespit edilmiştir. Bazı mahallelerde yeşil alan miktarı norm değerinin altındayken, bazı mahallelerde norm değerinin üzerindedir. Örneğin Nergiz, Hatuniye ve Sofular mahallelerinde asgari yeşil alan miktarının norm değerinin çok üstünde olduğu tespit edilmiştir (Tablo 2).

Tablo 2. Amasya İli Merkez mahallerine göre kişi başına düşen yeşil alan miktarı.

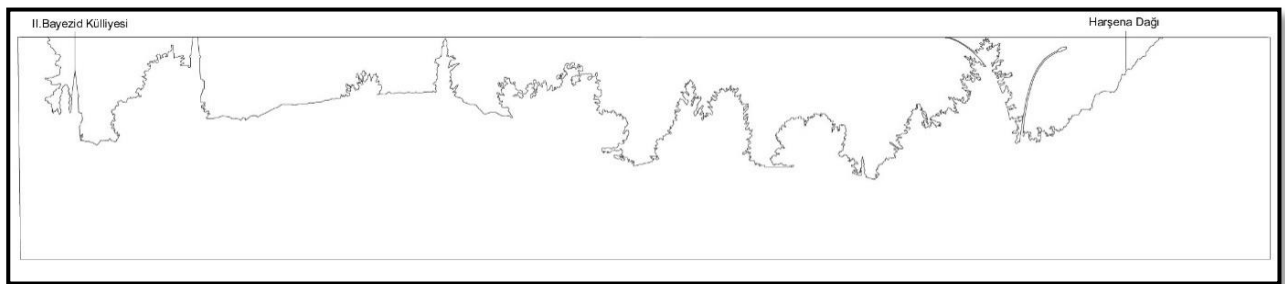
AMASYA İLİ MERKEZ MAHALLELERİN NÜFUSA GÖRE KİŞİ BAŞINA DÜŞEN YEŞİL ALAN MİKTARI			
MAHALLE ADI	TOPLAM NÜFUS (2021)	YEŞİL ALAN MİKTARI (m2)	KİŞİ BAŞINA DÜŞEN YEŞİL ALAN MİKTARI (m2/kişi)
Şeyhcui Mahallesi	24.849	36.600	1,5
Hacılar Meydanı Mahallesi	15.612	22.350	1,4
Bahçeleriçi Mahallesi	11.539	29.400	2,6
Ellibeşevler Mahallesi	9.756	28.000	2,9
Akbilek Mahallesi	9.559	25.100	2,6
Hızırpaşa Mahallesi	5.936	33.100	5,6
Kirazlıdere Mahallesi	3.893	4.030	1
Helvacı Mahallesi	3.105	6.500	2
Beyazıtpaşa Mahallesi	2.694	1.050	0,4
Aşağı Mahallesi	2.632	-	-
Yazı Bağları Mahallesi	2.596	-	-
İhsaniye Mahallesi	2.420	10.335	4,3
Koza Mahallesi	2.244	-	-
Kurşunlu Mahallesi	2.121	5.000	2,4
Şehirüstü Mahallesi	1.809	-	-
Mehmet Paşa Mahallesi	1.778	1.250	0,7
Hacı İlyas Mahallesi +	1.727	1.000 +	0,06
II Bayezid Külliyesi	-	13.302	7,8
Üçler Mahallesi	1.303	-	-
Yukarı Mahallesi	1.277	-	-
Yüzevler Mahallesi	1.243	-	-
Fethiye Mahallesi	1.226	1.060	0,9
Göllü Bağları Mahallesi	1.224	3.400	2,8
Şamlar Mahallesi	1.157	2.800	2,4
Gökmedrese Mahallesi	1.151	7.510	6,5
Yeşilyenice Mahallesi	866	5.400	6,2
Savadiye Mahallesi	828	4.500	5,4
Karasenir Mahallesi	696	7.400	11
Boğazköy Mahallesi	682	-	-

Fındıklı Mahallesi	524	-	-
Dere Mahallesi	507	2.900	5,7
Yeniköy Mahallesi	422	-	-
Pirinççi Mahallesi	377	4.100	11
Sofular Mahallesi	349	12.000	34
Çakallar Mahallesi	317	400	1,3
Demet Evler Mahallesi	250	400	1,6
Saraycık Mahallesi	175	-	-
Gümüşlü Mahallesi	154	-	-
Orman Bağları Mahallesi	135	-	-
Nergiz Mahallesi	134	8.700	65
Hatuniye Mahallesi	125	12.200	98

***Kaynak:** Bu tablo belediyeden elde edilen yeşil alan miktarını excel formatında yazarlar tarafından TÜİK'ten alınan veriler ile hazırlanmıştır (URL-3, 2022).

II.Bayezid Külliyesi'nin bulunduğu Hacı İlyas Mahallesinde kentsel yeşil alanlarının hem sayısı hem de alansal büyüklüğünün yetersiz olduğu tespi edilmiştir. Tablo 1'de görüldüğü üzere II. Bayezid Külliyesinin kentsel yeşil sisteme dahil edilmesiyle Hacı İlyas Mahallesinin kişi başına düşen yeşil alan miktarı artmaktadır.

Amasya kentinin merkez noktasında yer alan II. Bayezid Külliyesi, kentin diğer yeşil alanları arasında bağlayıcıdır. Kullanım yoğunluğu, alansal büyüklüğü ve yeşil alan tasarımı açısından değerlendirildiğinde, külliye kentsel açık yeşil alan sisteminin bir parçası olarak tanımlanabilir. Şekil 18'de külliyenin kent için oluşturduğu estetik ve ekolojik katkılarını ortaya koyan çizgisel anlatım tekniği görülmektedir.

Şekil 18. Amasya Kent Silüeti (yazar tarafından oluşturulmuştur)

Şehzadeler şehri Amasya tarihi yapıları ve fiziksel eşikleri ile kentin tarihini yaşatmaktadır. İçerisindeki anıt ağaçlarıyla birlikte II. Bayezid Külliyesi, Amasya'nın tarihi kent mozaığının büyük bir parçası konumundadır. II. Bayezid Külliyesi'nin içerisindeki odak noktası cami olup bahçe içindeki yapısal ve bitkisel elemanlar camiye uyumlu ve işlevseldir (Şekil 19).

Şekil 19. II. Bayezid Külliyesi panoramik görünümü (orijinal 1.06.2022).

4. SONUÇ VE ÖNERİLER

Osmanlı şehirlerinde bir kent planlaması olmasa da, külliye kent odak noktasına inşa edilerek kentin morfolojisinde ve toplumsal yapısında gelişim göstermiştir. Kentsel yeşil alan sınıflandırılmasına katılmayan II. Bayezid Külliyesi, Amasya kent ekosistemine ve estetiğine olumlu katkılar sağlamaktadır. II. Bayezid Külliyesi'nin avlu düzeni kente rekreasyon olanağı sunduğu, erişilebilirlik kavramı bağlamında diğer yeşil alanlar arasında geçiş sağladığı, Hacı İlyas Mahallesi'nin yeşil alan ihtiyacını karşılayarak kişi başına düşen yeşil alanı arttırdığı saptanmıştır.

Kentsel yerleşimlerin yayılımında sınırlayıcı doğal eşikler vardır. Amasya şehrinin sınırlayıcı doğal eşiğini Yeşilirmak Nehri ve Harşena Dağı oluşturmaktadır. Doğal eşik kentin, tarihi yapısının ve karakteristik dokusunun korunmasına yardımcı olmuştur. Ancak diğer taraftan konut yoğunluğunu arttırmıştır. II. Bayezid Külliyesi yoğun konut içerisinde alansal boşluk yaratmaktadır. Bu alansal boşluk kentin nefes almasını sağlamaktadır. Rekreatif kullanımı da dikkate alındığında II. Bayezid Külliyesi yeşil alan sınıflandırılmasına katılmalıdır.

Külliye'nin üç farklı kullanımı vardır; kültürel turizm, ibadet ve rekreasyon. Bu üç kullanımın idari yönetimi farklıdır. Yetki farklılığı dış mekanın kullanım ve koruma çalışmasını etkilemektedir. Külliye bahçesinin tarihi özelliklerini koruyarak kullanıcı isteğine cevap verecek iyileştirmeler yapılmalıdır.

Peyzaj alanının tarihsel süreçteki kullanımlarını yansıtan bir planlama ve bitkisel tasarıma ihtiyacı vardır. Alanda yüksek boylu yoğun tepe taçına sahip ağaçlarını yanı sıra tarihi dönemlerde külliyelerde kullanılan meyve ağaçlarına yer verilerek kuşların alanda var olmasını sağlamak gerekir. Böylece kuş sesinin verdiği sakinliği ve dinginliği alanda hissetme imkanı olacaktır.

500 yıldır korunan anıt ağaçları hala işlevlerini yerine getirmektedir. Bu anıt ağaçlar kentin odak noktalarını oluşturmaktadır. Kültürel yapıların yeşil alanları, kentsel yeşil alan sistemlerine dahil edildiğinde kentin kişi başına düşen yeşil alan miktarını arttırmaktadırlar. Kültürel yapılar yarı -kamusal yeşil alan olmalarına rağmen bu çalışmada rekreatif amaçlı kullanıldığı görülmüştür. Ancak alan içerisindeki bitki türlerinin işlevselliğinin ve ekosistem hizmet değerinin yetersiz olduğu tespit edilmiştir.

Külliye'de yönlendirme amaçlı kullanılan türler mekânı sınırlandırmış, geçişleri zorlaştırmıştır. Kültürel yapıların bahçelerinde geçmişte işlevsel kullanımları olan bitki türleri günümüzde kullanılmamaktadır. Kültürel yapıların bahçeleri, işlevselliği, kullanım felsefesi ve bitki türü açısından geçmişi yansıtmaması bakımından önemlidir. Bu çalışmada yapılan yeni düzenlemelerde coğrafyaya uygun olmayan ithal türlerin (palmiye (*Chamaerops humilis* L.), çim v.b.) kullanıldığı görülmüştür. Kentin odak ve toplanma merkezi olan II. Bayezid Külliyesi'nin Türk Bahçe sanatındaki bitkisel öğelere ihtiyacı vardır.

II. Bayezid Külliyesi yoğun kentsel doku içerisinde, alansal büyüklüğü ile kent belleğindeki kimliğini korumaktadır. Kentsel yeşil alan sistemiyle uyumludur. Bu çalışmanın sonucu olarak külliye, tarihi ve mimari mirasın korunması yanı sıra, yoğun kentsel alanlarda mekan üretimini sağlamak ve peyzaj karakterini korumak açısından önemlidir.

Kaynakça

- Akyol, M. ve Kaya, M. E. (2016). Türk Bahçeleri Çağdaş Dönem Kent İçi Bahçe Uygulamaları. *Türkiye Peyzajları I. Ulusal Konferansı (I. Ulusal PEMKON Konferansı), Türk Bahçeleri, Bildiri Kitabı*, 23-25 Mayıs, İstanbul. s.352-366.
- Atasoy, N. (2016). Hasbahçe Osmanlı Kültüründe Bahçe ve Çiçek. *Türkiye Peyzajları I. Ulusal Konferansı (I. Ulusal PEMKON Konferansı), Türk Bahçeleri, Bildiri Kitabı*, 23-25 Mayıs, İstanbul.
- Aygan, H. (1998). "Osmanlı Toplumunda Sosyal Hayat", *Türk Dünyası Araştırmaları*. 117: 99-109.
- Benian, E. ve Dalgıç, G. (2007). Değişmeyen Mimarileri-Değişen Rollerile XXI. Yüzyılda Üsküdar Külliyelerine Bakış. *Üsküdar Sempozyumu IV Bildiriler-Cilt 1, Üsküdar Belediyesi Yayınları*, s.73-88. İstanbul.
- Çobanoğlu, A. (2002). Külliye. *TDV İslam Ansiklopedisi*. C.26. s.542-544.
- Eldem, S. H. (1976). Türk Bahçeleri, *Milli Eğitim Basımevi, İstanbul*, s.35-129-281- 282-291-292.
- Eren, Ö. İ. ve Karaosman, S. (2004). Üsküdar'da Çevre Verilerinin Osmanlı Dönemi Camilerinin Yerleşimine Etkisi. *Üsküdar Sempozyumu I Bildiriler-Cilt 1, Üsküdar Belediyesi Yayınları*, s.342-352. İstanbul.
- Eyice, S. (1989). Mimar Sinan'ın Külliyesi. VI Vakıf Haftası, *Vakıf Medeniyeti Çerçevesinde Mimar Sinan ve Dönemi Sempozyumu (5- 8 Aralık 1988)*, Ankara, s. 169-173.
- Kavaklı, S. (2011). XVII. Yüzyılın İkinci Yarısında Amasya: Şer'iyye Sicillerine Göre. (Doktora Tezi) Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, Tez No: 298310.
- Necipoglu, G. (2005). The Age of Sinan: Architectural Culture in the Ottoman Empire. *Reaktion Books*. London.
- Sevinçli, G. B. (2022). *Türkiye'de İslam Şehirlerinin Şehircilik Anlayışı ve Dönüşümü: Doğu ve Güneydoğu Anadolu Örnekleri*. (Basılmamış Doktora Tezi) Necmettin Erbakan Üniversitesi, Sosyal Bilimleri Enstitüsü, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Anabilim Dalı, Konya, s.2. Tez No:727086
- Şenel, S. (2016). Osmanlı'da Bahçe ve Hasbahçe Kültürü. *Şehir ve İrfan*, s.74-79. <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/1871843>
- Uğuryol, D. ve Can, M. C. (2020). Tarihi Bahçelerin Korunmasında Tarihsel Araştırma, Tespit ve Belgeleme: Maslak Kasırları Bahçeleri Örneği. *MEGARON*, 15 (1): 149-160, DOI: 10.14744/MEGARON.2020.36459.
- TDK, Türk Dil Kurumu sözlüğü. <https://sozluk.gov.tr/> (Erişim tarihi: 14.06.2022)
- Yenen, Z. (1999). Osmanlı Dönemi Türk Kentinde Planlama Kültürü, *Eyüp Sultan Sempozyumu III*. 28-30 Mayıs, İstanbul.
- URL-1 <http://www.amasya.gov.tr/> (Erişim tarihi: 13.06.2022)
- URL-2 <http://www.ktb.gov.tr> (Erişim tarihi: 14.06.2022)
- URL-3 <https://www.tuik.gov.tr> (Erişim tarihi: 14.06.2022)